

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

GÜNEYDOĞU RAPORU

ARALIK - 1999

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

GÜNEYDOĞU RAPORU

TBB YAYIN NO : 6

303.625

G975

1999

c. 1

k. 2

002088

SUNUŞ

Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu Batman'da Bölge Baro Başkanları ile Ülke ve Bölge sorunlarının tartışıldığı çok önemli bir toplantı gerçekleştirdi. Toplantıya katılan Baro Başkanlarının, Ülke ve Bölge sorunlarına ilişkin çok ciddi değerlendirmeleri oldu. Toplantı sonucunda Güneydoğu sorunu ile ilgili bir rapor hazırlanması gereği ortaya çıktı. Raporun hazırlanması için barolarımıza yazılar yazılıp, konu ile ilgili görüşleri alındı. Değerli barolarımızın bildirilen görüşlerine raporda ağırlıklı olarak yer verildi.

Raporun hazırlanması sürecinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Terör Örgütü PKK'nın başı Abdullah Öcalan yargılanmak üzere Türkiye'ye getirilmiş, yargılanıp hakkında hüküm kurulmuş, yargılanması sırasında Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin yapısı yeniden tartışma konusu yapılarak, bu konuda anayasa değişikliğine gidilmiştir.

Güneydoğu sorununun Ülkemizin en önde gelen sorunlarından biri olduğu bilinmektedir. Sorun bugüne kadar çok değişik adlar ile ifade edilmiştir. Kimi soruna Güneydoğu sorunu, kimi Terör sorunu, kimi Kürt sorunu adını vermiştir. Adı ne olursa olsun, ortada Ülke kaynaklarını tüketen bir sorun yaşanmaktadır. Sorunun ağırlığı gibi çözüümü de çok karmaşık ve zor görünmektedir.

Bugüne kadar soruna ortaya konulan güvenlik boyutu ile bakılmış; konunun siyasal, sosyal ve ekonomik boyutları yeterince değerlendirilmemiştir. Olayın bu yönleri ile tartışılmasına olanak sağlanması çözüme yardımcı olacaktır.

Sorunu tartışan kişi ve kurumlar hakkında genelde soruşturma açıl-

makta ve bu kişi ve kurum temsilcilerinin karşısına T.C.K.'nun 312 ve Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesi çıkmaktadır. Düşüneyi açıklama özgürlüğü önündeki engeller nedeni ile de sorunun tartışılması ve çözüm önerileri sunulması güçleşmektedir.

Bugün ülkemiz nüfusunun azımsanamayacak bir bölümünün, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan ve Türkiye geneline yayılmış Kürt etnik kökenli vatandaşlarımızdan oluştuğu bilinmektedir. Bunların varlığı sosyolojik bir gerçektir.

Türkiye Barolar Birliği sorunu, taraf olduğumuz veya olmadığımız uluslararası sözleşmeler, insan hakları ve toplumsal yapımız ve devletimizin üniter bütünlüğü açısından değerlendirmeye özen göstermiştir. Bu amaçla çözüm önerileri sunmuş ve sorunun çözümüne katkıda bulunmak istemiştir.

İnceleme sırasında öncelikle bölgede mevcut durum ve gözlemlere yer verilmiştir. Daha sonra uluslararası sözleşmeler, insan hakları ve demokrasi açısından değerlendirmeler yapılmıştır. Çözüm önerileri içinde, çok kültürlü toplum yapısına bağlı olarak, çağdaş demokrasilerdeki değerlere uygun öneriler sunulmuştur.

Türkiye gelişen ve gelecekte çok iyi yerlere gelebilecek bir ülkedir. Türkiye bu sorunu çözüp aştığı takdirde, demokrasisi daha da sağlam temellere oturmuş önü açık ve geleceği aydınlık bir ülke olacaktır.

BÖLGEDE DURUM

Anadolu'da geçmişinden beri çok kültürlü ve farklı etnik kökenli toplumlar yaşamıştır. Bugün de ülkemizde Türk, Kürt, Çerkez, Boşnak, Laz ve buna benzer etnik kökenleri farklı birçok topluluk yaşamaktadır.

Kürt etnik kökenli vatandaşlarımız Ülkemizin geneline dağılmış ol-

makla beraber özellikle, Doğu ve Güneydoğu Bölgesinde daha yoğunluklu olarak yaşamaktadırlar.

Bu vatandaşlarımız 1000 yılı aşkın süreden beri, bu ülke insanı olarak varlık ve yaşam mücadelesi vermiştir.

1924 yılından başlayarak, Kürt etnik kökenli vatandaşlarımızın çoğunlukla yaşadığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da değişik zamanlarda yer yer, gerek iç, gerekse dış kışkırtmalar sonucu, aşağıda sayacağımız ayaklanmalar olmuş ve zaman zaman sükûnet sağlanmış olsa da, günümüzde yaşanan çatışmaların olduğu terör ortamına gelinmiştir.

Genel Kurmay Harp Dairesi Başkanlığı'nın yapmış olduğu açıklamalar ışığında 1924-1938 yılları arasında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 17 ayaklanma olmuştur.

Bunlar sırasıyla,

Nasturi Ayaklanması	: 12-18 Eylül 1924
Şeyh Sait Ayaklanması	: 13 Şubat-31 Mayıs 1925
Reşkotan ve Raman Tedip Harekatı	: 9-12 Ağustos 1925
Sason Ayaklanması	: 1925-1937
1. Ağrı Ayaklanması	: 16 Mayıs-17 Haziran 1926
Koçgiri Ayaklanması	: 7 Ekim-30 Kasım 1926
Mutki Ayaklanması	: 26 Mayıs-25 Ağustos 1927
2. Ağrı Harekatı	: 13-20 Eylül 1927
Bicar Tenkil Harekatı	: 7 Ekim-17 Kasım 1927
Asi Resul Ayaklanması	: 22 Mayıs-3 Ağustos 1929
Tendürek Harekatı	: 14-24 Eylül 1929
Savur Tenkil Harekatı	: 26 Mayıs-9 Haziran 1930
Zeylan Ayaklanması	: 20 Haziran-Eylül 1930

Oramer Ayaklanması	: 16 Temmuz-10 Ekim 1930
3. Ağrı Harekatı	: 7 - 14 Eylül 1930
Pülümür Harekatı	: 8 Ekim-14 Kasım 1930
Tunceli(Dersim) Tedip Harekatı	: 1937-1938

Ayaklanmalar her seferinde silahla bastırılmış isyancılar cezalandırılmış ve asayiş bu şekilde temin edilmiştir. Ancak olayın sosyal boyutları ve bölgenin sosyolojik yapısı yeterince incelenmemiş ve değerlendirilmemiştir. Bunun yanında bölgenin ekonomik durumu da göz ardı edilmiş ve bölge, ekonomik açıdan da bölge geri kalmıştır. Böylece tam bir gerikalmışlık yaşanmış ve ülke geneli ile entegre edilememiştir.

12 Eylül 1980 sonrasında, Ülke genelinde asayiş sağlanıp normal yaşam düzenine geçilmesine rağmen, Bölgede yaşam normale dönmemiş ve 1979 yılında sıkıyönetim ile başlayan uygulama, yerini günümüze kadar gelen Olağanüstü Hal Rejimine bırakmıştır. Adı bile Olağanüstü Hal olan yönetim biçimi bölgede kalıcı bir hal almıştır. Bölgede yürütülen terörle mücadele yöntemlerinin uygulanmasından doğan sorunlar, durumu daha da ağırlaştırmıştır. Bölgede uygulanan olağanüstü hal rejiminin temelinde terör sorunu yatmaktadır.

Bunun sonucunda oluşan sorunları başlıklar altında inceleyecek olursak, sonucu daha sağlıklı ulaşma imkanı olacaktır.

TERÖR SORUNU

Bölgede, Devlete karşı kanlı bir mücadele yürüten PKK ve Hizbullah terör örgütü gibi illegal faaliyetlerde bulunan örgütler mevcuttur.

PKK'nın varlığını ve durumunu değerlendirmeden, sağlıklı bir sonuca ulaşmamız mümkün değildir.

PKK 1984 yılında Eruh baskınından sonra sürekli bir şekilde adını duyurmuş, bölgede her geçen ün etkinliğini arttırarak, ülkenin bugünlere gelmesinde ve sorunun ağırlaşmasında önemli bir etken olmuştur. PKK terör örgütünün başı Abdullah Öcalan yargılanması sırasında her ne kadar Türkiye'yi bölme gibi bir amaçlarının olmadığını savunmuş ise de, PKK terör örgütü Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesini de içine alacak bağımsız bir Kürt Devleti kurmayı amaçlamakta, yöntem olarak ta şiddeti ve terörü benimsemektedir.

Eğer değerlendirme doğru yapılmaz ve bu olgu görmezden gelinirse, sorun üzerinde sağlıklı düşünülemez, konuşulamaz ve tartışılmaz.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğince 1999 Temmuz ayında yapılan açıklamada :

"Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin kurulduğu 12 Temmuz 1987 tarihinden bu yana geçen 12 yıl içinde OHAL bölgesinde 17825 olay meydana geldi. Bu olaylar sırasında 214'ü subay, 405'i astsubay, 2980'i er ve erbaş, 183'ü polis ve 1165'i geçici köy korucusu olmak üzere 4947 güvenlik görevlisi bunun yanında 498'i çocuk olmak üzere 4372 vatandaşımız PKK saldırıları sonucu yaşamını yitirdi. Yine aynı süre içinde 22494'ü ölü, 602'si yaralı, 2797'si sağ, 2282'si kendiliğinden teslim olmak üzere, toplam 28180 örgüt mensubu, etkisiz hale getirildi. Bu olayların yaşandığı süre içerisinde 82606 kişi gözaltına alındı. 23605'i tutuklandı, 58913 kişi serbest bırakıldı. Aynı tarihler içerisinde 2466 uzun namlulu silah, 6651 tabanca, 4668000 mermi, 23651 el bombası ve 1528 roketatar ele geçirildi" denilmektedir.

Her demokratik devletin, varlığına yönelen tehlikelere karşı kendini koruma hakkı mevcut bulunmaktadır. Bu, devletin varlık ve varlığını korumasının önde gelen şartıdır ve meşru temellere dayanır. Ancak

devlet bu mücadeleyi hukuk içinde kalarak yapmak zorundadır. Aksi düşünce devlet terörünü yaratır. Bölgede terör ile yapılan mücadelelerde bir çok olumsuzluğun yaşandığı, hukuka aykırı eylemlerde bulunduğu, bu hukuka aykırı eylem ve işlemlerden dolayı, Türkiye'nin uluslararası alanda sorunlar yaşadığı, kamuoyu tarafından bilinmektedir. Bölgede uygulanan olağanüstü hal yönetimi nedeni ile normal bir hukuk düzeni yoktur. Hem Olağanüstü Hal Yasası'nın uygulanmasından doğan hukuka aykırı eylemler, hem de bölgede yaşayan vatandaşların, gözaltına alınmaları olaylarının sonunda, Devlet Güvenlik Mahkemelerinde olağanüstü şartlarda yargılanmaları Türkiye'yi Uluslararası kamuoyu önünde sıkıntıya sokan bir durumdur. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yapısı ile ilgili tartışmalar, yargılama usullerindeki hukuka aykırılıklar bunun açık örneğidir.

BÖLGEDEKİ UYGULAMALAR :

1979 yılından beri başlangıcında sıkıyönetim, sonrasında olağanüstü hal olarak uygulanan yönetim sistemi, Ülke ile Bölge genelinde ikili bir hukuk sistemi yaratmıştır. Bölgedeki vatandaşlar yürürlükteki olağanüstü hal yasaları ve olağanüstü bir yönetim biçimi ile yönetilmektedir. Uygulamadaki idare tarzı nedeniyle vatandaşlar ile devlet arasında, bir güven bunalımı doğmuştur. Devlet bölgedeki vatandaşları genel olarak potansiyel suçlu gibi görmekte, olaylar karşısında suçlu suçsuz bir çok kişiyi suçlamakta ve haklarında işlem yapmaktadır.

Sonuçta birçok suçsuz insan, terör örgütünün yandaşymış gibi işlem görmekte ve yaşantılarında onarılmaz yaralar açılmaktadır. Bu iddialar ile gelecekteki yaşantısı kararmakta, kendisi için korku dolu bir yaşam başlamaktadır. Bunun sonunda vatandaşlar, devletini olur olmaz sebepler ile kendisine karşı haksız ve hukuka aykırı uy-

gulamalar yapan bir kurum gibi görmektedir. Bölgede görev yapan bir kısım kamu görevlileri önyargılıdır. Bu önyargılı kamu görevlilerinin vatandaşa yaklaşımları ve davranışları önyargılarına göre şekillenmektedir. Bölgede yaşayan bir vatandaş yetkili ve üst kademedeki görev yapan kamu görevlilerine kolayca ulaşmamakta ve derdini kolayca anlatamamaktadır. Bölgedeki birçok ilin valisinin özel kalem müdürlerinin polis olması ve özel kalemlerinde güvenlik nedeni ile de olsa polislerin görevli olması bunun açık örneğidir. Vatandaş bu özel kalemlerde görev yapan kişileri aşmış, derdini anlatacağı yetkililere ulaşmamaktadır.

Bölgede mevcut feodal yapı halen hüküm sürmektedir. Ağalık, Şeyhlik, Aşiretsel yapı egemen güçler olarak varlıklarını devam ettirmektedir. Bu yapı içinde yer alan bir çok kişi devlet nezdinde hatırlı kişi konumundadır. Çoğu zaman vatandaşlar dertlerini anlatabilmek için bu hatırlı kişileri bulup yetkililere ulaşma yolunu denemektedir. Bu kişileri bulamayan pek çok vatandaş sorunlarını iletmekten yoksun kalmaktadır. Böylece kamu görevlilerinin vatandaş ile iletişimi azalmakta, sorunlara dar bir pencereden bakma ve değerlendirme sonucu doğmaktadır. Bölgedeki kamu görevlileri sorunun çözümünde üretici olamamaktadırlar. Bunda bölgedeki vatandaş devletle düşman gibi gören anlayışın payı büyüktür.

Bölgeye gelen insanların ilk dikkatini çeken, şehirlerarası yollardaki maksadı aşan ve insanları aşağılayıcı aramalardır. Yolda bu şartlarla karşılaşan insanlar şehirlerde silahları vatandaşlara dönük olarak dolaşan güvenlik kuvvetlerine ait araçları görünce de, ülkenin farklı bir yerine geldiklerini hemen anlamaktadırlar.

Bölgede güvenlik ve terör nedeni ile 1997 sonu rakamlarına göre 3428 yerleşim birimi boşaltılmış bulunmaktadır. Boşaltılan köyler oturulamaz bir hale gelmiştir. Bu köylerde yaşayan insanlar geleneksel olarak yaşadıkları topraklardan kopmuş, köylerinde çiftçilik, hay-

vancılık ile uğraşan insanlar, bugün kentlerin amele pazarlarında ekmek parasına; çocukları okulda olmaları gerekirken, caddelerde ve kaldırımlarda, araba camları silmekten tutun, çekirdek, çiklet satmak gibi işlerde çalışarak, üretici oldukları toplum içinde tüketici konuma düşmüşlerdir. Bu vatandaşlarımız kent varoşlarında en olumsuz koşullarda yaşamak zorunda kalıp, kendilerine olan öz güvenlerini yitirmişlerdir. Köy boşaltmaları ve bölgedeki yaşam koşullarındaki olumsuzluk nedeni ile bölgeden Batı Anadolu'ya doğru göçler başlamış ve bu göçler sonucunda binlerce insan bölgeyi terk etmiştir. Büyük oranda göç alan kentlerin alt yapıları yetersiz olduğundan, kentlerin dokusu bozulmuş ve bu kentler büyük sorunlar yaşamaya başlamıştır.

Devlet boşalttığı ve yerleşime kapatma gereği duyduğu köyler ile ilgili olarak, hiçbir hukuki sorumluluk yüklenmemiş ve yüklenme gereği de duymamıştır.

Bölge Baroları ve Avukatlarından alınan bilgilere göre, işkence ve insan hakları ihlalleri olgusu, Türkiye genelinde olmakla beraber, Bölgede çok yaygın olarak kullanılmış ve kullanılmaktadır. Bölgede binlerce insan terör örgütlerine yardım ve yataklık ettikleri iddiası ile gözaltına alınmış ve gözaltı süreci içinde ağır işkencelere maruz kalmışlardır. Gözaltına alınan insanlar süre sonunda sarbest bilâ kalsalar, bu sürecin sonuçlarını çok ağır bir şekilde yaşamaktadırlar. Bu kişiler maalesef karşılaştıkları uygulamalar ve haksızlığa uğradıkları düşüncesi ile devlete karşı kin ile dolmaktadır. Üzülerek belirtmek gerekir ki, kurumlar işkencenin önlenmesi konusunda üzerlerine düşen görevleri gereğince yerine getirmemektedir. Özellikle işkence izleri ile ilgili yeterli tıbbi araştırmalar yapılmamakta, güvenlik mensuplarının yanında muayeneden geçirilen kişilerin hemen, hemen tüm hazırlık evraklarına, "kişide darp ve cebir izi yoktur." raporları eklenmekte, ifadeleri alan yargı makamları da, kişinin fiziki durumunu incelememektedirler. Ancak hazırlık evrakları arasında mevcut, "kişide

darb ve cebir izi mevcut değildir." ibaresi yazılı raporlara rağmen, tutuklanan bir çok kişinin cezaevi girişi sırasında yapılan doktor muayenesinde, vücutlarındaki tüm darb ve cebir izleri belirlenmektedir. Bölgedeki cezaevleri kayıtlarında bunların sayısız örneğini görmek mümkündür.

Bölgede insan hakları ihlalleri olağan yaşam vakaları haline gelmiş bulunmaktadır. Olağanüstü hal uygulamalarının yarattığı olumsuz koşullar ve hukuka aykırı tutumlara karşı koyma olanağı çok kısıtlıdır. Vatandaş özgürce hakkını arayamamaktadır. Hakkını aramaya kalkan kişiler de korku ve endişe içinde "ya başıma bir şey gelirse düşüncesi ile" hakkını aramaktan vazgeçmektedir.

Bölgede sayıları bini aşan birçok insan faili meçhul cinayetlere kurban gitmiş bulunmaktadır. Bu cinayetler ve faili meçhul olaylarla ilgili dosyalar, Cumhuriyet Savcılıklarında ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri Savcılıklarında beklemektedir. Ne yazık ki, bu faili meçhul cinayetlerin ve olayların faileri bugün bile bulunamamıştır. İnsanlık suçu olan terör eylemlerinin bir çok masum insanın öldürülmesi yanında, bu faili meçhul cinayetlerde de büyük payı vardır.

KÖY KORUCULUĞU

Köy koruculuğu terörü önleme düşüncesi ile yürürlüğe konulmuş bir uygulamadır. Ancak köy korucularının uygulamaları ve yasaya karşı gelen tutumları nedeni ile de bölge büyük sorunlar yaşamaktadır. Bölgede halen aşiretsel yapı varlığını devam ettirdiği için, birbirlerine düşman aşiretlerin biri, koruculuğu seçip devletin yanında yer aldığı imajı yaratırken, diğer karşı aşirete ise devlete karşı imiş gibi bir görüntü verilmektedir. Koruculuk görevi yapan aşiretlere ve kişilere devletin her türlü imkanı seferber edilirken, bu yapının dışında kalan kişiler ve aşiretler dışlanmakta, korucular tarafından ezilmeye

çalışılmaktadırlar. Devletin verdiği silahlar ile bu kişiler etraflarına dehşet saçmaktadır.

Korucuların karıştıkları olaylar nedeni ile mahkemelerde suç dosyaları her geçen gün artarken, maalesef güvenlik kuvvetleri tarafından yapılan soruşturma safhasında büyük ölçüde korunmaktadırlar. Birçok çeteleşme faaliyetinin içinde korucular yer almaktadır. Suç işleyen koruculardan pek azı, işledikleri suçlar nedeni ile yargı karışısına çıkarılabilmektedir. Bölgede mevcut ve devam eden feodal yapının yanına bir de korucuların olumsuzlukları eklenmektedir.

EĞİTİM

Bölgede eğitim olanakları son derece sınırlı ve sağlıksız bir şekilde yürümektedir. Köy okullarının büyük bir bölümü terör nedeni ile kapalı olup, bu köylerde yaşayan çocuklar ne yazık ki eğitimsiz kalmaktadır. Olağanüstü Hal Valiliğinin rakamlarına göre bölgede 2202 okul öğretime kapalı bulunmaktadır. OHAL Bölge Valiliğinin Temmuz/1999 tarihli açıklamalarına göre :

"Şu anda OHAL Bölgesinde okula gidemeyen öğrenci sayısı 39000 civarında olup, 20000 sınıf ve 10000 branş öğretmenine gereksinim bulunmaktadır".

Halen yeleşime açık birçok köyde çocuklar, ilköğretim düzeyinde bile, eğitim alma olanaklarından yoksundur. İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında öğretmen açığı had safhadadır. Üniversite kurulmuş bulunan, Diyarbakır, Van ve Şanlıurfa illerinde, üniversitelerdeki öğretim elemanı açığı son derece fazladır. Kentlerdeki okullaşma oranları da ülke geneline göre çok düşük bulunmaktadır.

EKONOMİK DURUM

21 ilden oluşan Doğu ve Güneydoğu Anadolu yöresinde, 1995 nüfus sayımına göre 11.743.880 kişi yaşamaktadır. Bu sayı Türkiye nüfusunun yaklaşık %20 sini oluşturmaktadır.

Bölge, geçmişten beri yaşadığı olumsuz koşullar ve zaman, zaman içine düştüğü terör ortamı nedeni ile ekonomik açıdan da, son derece geri kalmış bulunmaktadır. Bölgede Gaziantep ili dışındaki illerde sanayileşme gerçekleşmemiştir. Devlet Planlama Teşkilatının "Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Kriteri"ne göre, bölgede mevcut illerin indeks değerleri sıfırın altındadır. Sıralamada yer alan son 10 il bölge illeridir.

Bölgede köylerin boşaltılması sonucunda, hayvancılık yok olmaya yüz tutmuştur. Hayvancılık uğraş alanı olmaktan çıkmak üzeredir.

Bölgede mevcut işsizlik ülke genelinin 3-4 mislini aşmaktadır. 10-20 kişinin alınacağı bir kamu görevlisi sınavına, binlerle ifade edilen sayıda kişi müracaat etmektedir.

Bölgede GAP dışında devletin ekonomik alandaki yatırımları hemen, hemen yok denecek kadar azdır. Devlet bugüne kadar bölgede ekonomik kalkınmayı sağlayacak bir yapılaşmaya gitmemiştir. Yatırım konusunda verilen sözler ne yazık ki bugüne kadar tutulmamış, hep kağıt üzerinde kalmıştır. Devletin bölgede yaptığı bir kaç sayılı yatırımın da, teknolojisi eskimiş ve yenilenmesi yolunda bir çaba sarf edilmemiştir. Örneğin Türkiye'nin en eski petrol üretim sahasında kurulu bulunan Batman Rafinerisi 1930'lu yılların teknolojisinin ürünüdür. Bu rafinerinin kapasitesi 1.1 milyon ton olmasına rağmen, eskimiş teknolojisi nedeni ile kapasitesinin çok altında çalışmaktadır. Oysa aynı işlevi gören ve petrollerinin bir kısmını Batman'dan alan diğer rafinerilerin kapasiteleri 10 milyon ton benzin üretimidir. Mevcut terör ortamı nedeni ile özel sektör de bölgeye yatırım yapmaktan kaçınmaktadır. Böylece bölge ekonomik açıdan da tam bir fakirlik yaşamaktadır.

Bölgede feodal yapı sürdüğünden, aşağıda belirtildiği gibi adaletsiz bir toprak dağılımı bulunmaktadır.

DPT.GAP Master Planı 1989 verilerine göre(Nüfusa göre toprak dağılımı) :

İller	Topraksızlar	1-5 Hk.	5-20 Hk.	20-50 Hk.	50-100 Hk.	100 Hk.
Adıyaman	21.2	58.3	16.7	2.8	0.7	0.3
Diyarbakır	45.1	41.3	10.3	2.1	0.7	0.5
Gaziantep	28.6	37.4	27.1	6.5	0.1	0.3
Mardin	41.3	46.7	9.6	1.6	0.5	0.3
Siirt	44.6	46.6	7.2	1.0	0.5	0.1
Şanlıurfa	42.1	26.8	23.4	5.1	1.9	0.7

Bölgede yaşam koşulları ve geçmişten günümüze gelen durum, yukarıda değindiğimiz bir görünüm içinde bulunmaktadır.

DEMOKRASİ AÇISINDAN SORUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ :

Bugün ülkemizin Güneydoğusunda ülke kaynaklarını kemiren, yok eden bir sorunun yaşandığı bilinmektedir. Tanımlama ne olursa olsun, sorunun özünde, o bölgede yaşayan insanların etnik köken farklılıklarından yararlanmak isteyenlerin yarattığı ayrılıkçı Kürt sorunu ve terörü yatmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinde, bir çok farklı etnik kültüre sahip topluluk bulunmaktadır. Bu ulus devlette farklı kültürde gruplar yer almış olmasına rağmen, bu kültürlere tabi tüm vatandaşlar, Türkiye Cumhuriyetine vatandaşlık bağı ile bağlı eşit statüye tabi kişilerdir.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarken, batılılaşmayı ve çağdaşlaşmayı hedef göstermiştir. Atatürk tarafından sorunların çağdaş Batı Demokrasilerindeki yöntemlerle çözüleceği öngörülmüştür. Çağ-

daş Batı Demokrasilerinde, sorunlar barışçı yöntemler ile demokrasi içinde çözülmektedir.

Bugün Batı Demokrasilerinde ferdin ve ferdin içinde yer aldığı etnik toplulukların sosyal, kültürel ve ekonomik haklarının tanındığı, çoğulcu bir demokrasi yaşamaktadır. Çok kültürlülük toplumun vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. 1950'lerde başlayan yeni anlayışların ışığı altında, yeni ve modern bir demokrasi anlayışı kurulmuş ve toplumlara mal edilmiştir. Uluslar anayasalarını ve temel yasalarını bu anlayış ile yeniden düzenlemiş ve sorunlarını bu yolla aşarak, uluslarını çağdaş bir yaşam düzeyine ulaştırmışlardır.

Çağdaş dünya ulusları, kendi içlerinde barındırdıkları farklı etnik kökenlerde bulunan toplulukları tanımakta, bu gurupların kültürleri, dilleri, dinleri ve öz kimliklerini korumakta ve gelişmelerine yardımcı olmaktadır. Bu demokrasilerde bireyin devlet ile bağını oluşturan vatandaşlık kavramı yeniden düzenlenmiş, vatandaşlık kavramına yeni bir boyut getirilmiştir. Ancak Ülkemizde uygulanan yönetim anlayışının çağdaş demokrasiler karşısında geride kaldığı görülmektedir.

Dönüp baktığımızda, ülkemizde çağdaş demokrasinin gereklerinden uzakta olduğumuz görülür. 20. yüzyılın başındaki demokrasi gelenekleri ve anlayışı ile devleti yönetemeyiz, ülkede bir sosyolojik gerçek olarak duran farklı etnik kimlikleri görmezden gelemeyiz.

1923 Lozan Antlaşması Türkiye'nin Misak-ı Milli sınırları içindeki kuruluş sözleşmesidir. Bu antlaşmaya göre Türkiye'de müslüman azınlık yoktur. Azınlıklar sadece Ermeniler ve Rumlardır. Yahudiler bile azınlık statüsüne girmemişlerdir. Osmanlı Devletinde çok kültürlü çok uluslu toplum yapısı vardır. Yıkılan İmparatorluğun yerine yeni ve çağdaş bir devlet kurulurken, Avrupa ve Asya'ya yayılmış çok kültür, ulus ve ademi merkezietçi anlayış, yerini Misak-ı Milli sınırları içinde merkezietçi ve mevcut kültürlere bırakmıştır. Bu karışımın ortaya çı-

kardığı yeni bir ulus vardır. Türkiye Cumhuriyeti yeni bir ulus devlettir. Bu coğrafyada yaşayan insanlar eşit vatandaşlardır. Lozan Sözleşmesinde belirtilen azınlıklar ülkemizdeki haklardan yararlandıkları gibi konumları nedeniyle koruma altındadırlar.

Oysa ki, vatandaş her türlü hakka sahip olup, azınlık statüsünün üzerindedir.

Öyleyse sorunun çözümü için yapılacak yeni düzenlemelerde Türkiye Cumhuriyetinde, kamusal alanda geçerli olacak kurallar, kavramlar, kurumlar olacaktır. Buna ülkede yaşayan herkes uymalı ve ona göre yaşamalıdır. Herkes ANAYASAL YURTTAŞ ÜST KİMLİĞİNE sahip olarak yaşayacaktır.

Her alt kimliğin kendi kültürünü yaşaması, ifade etmesi, dilini öğrenmesi hakkıdır. Ancak kamusal alanda, alt kimlik ayrımcı bir nitelik almamalıdır. Kamusal alandaki üst kimlik ve alt kimlikler, vatandaşın kimliğini tehdit ve asimile etmemelidir. Burada olması gereken asimilasyon değil kültürlerin birlikte yaşanmasıdır.

SORUNUN ÇÖZÜMÜNE DAİR ÖNERİLER :

Türkiye Barolar Birliği sorunun demokrasi içinde, insan haklarına saygılı bir şekilde çözüleceği inancındadır. Ülkemizdeki mevcut düzenin sorunu çözmede yeterli olmadığı açıktır. Sorun çok yönlü, karmaşık ve Ülke sınırlarını aşan uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Sorunun çözümü, çok kolay ve bir anda herkes tarafından kabul edilebilecek bir durumda değildir. Bu nedenle ülkedeki demokrasi standardının yükseltilerek, demokrasimizin tüm kurum ve kuralları ile mevcut çağdaş Batı Demokrasileri standardına ulaştırılması gereklidir. Bunun için de temel yasalarımızın bütünü ile gözden geçirilmesi ve yeni bir demokrasi anlayışının egemen kılınması gereklidir. Türkiye, Batı Demokrasileri içinde çağdaş bir ülke olarak yer almayı hedeflemiş bir ülkedir. Çağdaş Batı Demokrasilerinin geleneklerinde, so-

runların hukuk içinde çözülmesi asıldır. İnsan haklarına saygı, bu hakların ihlal edilmemesi, farklı etnik toplulukların kimlik, eğitim ve kültürel haklarına saygılı olmak, demokrasilerinin en belirgin özellikleridir.

Sorunun çözümü için başta anayasamız olmak üzere bir çok temel yasamızda düzenlemeler yapılmalı, çok kültürlü toplum yapısı dikkate alınmalıdır.

Ayrıca Bölgelerin dengeli bir şekilde ekonomik kalkınmasına önem verilmelidir. Milli gelirin hakça paylaşımını sağlayacak bir ekonomik düzen mutlaka kurulmalıdır. İşsizliğin en alt düzeye indirileceği, çalışanların da emeğinin karşılığını tam alabileceği, vatandaşın yarınına güvenle bakabileceği ekonomik ortam yaratılmalıdır.

Sağlıkta, ekonomide, eğitimde yapılacak köklü değişikliklerle bireyleri mutlu ve refaha kavuşmuş bir ülkede; etnik köken farklılığı çatışma ve huzursuzluk nedeni olmaktan çıkacaktır.

Farklı kültürlerin yaşatılıp geliştirilmesi ülkenin kültürel zenginliğini sağlayacak, üniter devlet yapımız içinde gönüllü ve rızai birliktelik kuvvetlenecektir.

Üniter yapı içinde herkes ortak yaşama iradesini ortaya koymalı ve buna sahip çıkmalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti üniter yapısını mutlaka korumak zorundadır. Salt özgürlüklerin genişletilmesi düşüncesi gelecekte, Türkiye'nin üniter yapısını bozacak bir unsur olmamalıdır. Anayasal vatandaşlık düşüncesi bir çıkış yoludur.

Sorunun çözümü için, Türkiye'de insan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğüne bağlı, temel hak ve özgürlükleri sınırlamayan, düşünce ve örgütlenme özgürlüğünden yana çok kültürlü, çoğulcu, katılımcı, devletin bir hizmet kurumu olarak algılandığı, **modern bir vatandaşlık anlayışının benimsendiği, sivil bir anayasa yapılmalıdır.**

Bu anayasada **Vatandaşlık Kavramı** yeniden tanımlanmalı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı üst kimlik olarak düzenlenmelidir.

Anayasada bu düzenlemeler yapıldıktan sonra yeni anayasa hükümleri çerçevesinde başta Vatandaşlık, Dernekler, Siyasi Partiler, Yabancı Dille Eğitim ve Öğretim, Radyo Televizyon Üst Kurulu ve Terörle Mücadele Yasaları olmak üzere anti demokratik hükümler taşıyan tüm yasalarda gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

SONUÇ

* Anayasamızda ve Yasalarımızda gerekli düzenlemeler yapılarak Türkiye Çağdaş Batı Demokrasileri standartlarında bir demokrasiye kavuşturulmalıdır.

* Vatandaşlık kavramı yeniden düzenlenmeli ve "Çağdaş Vatandaşlık" anlayışı benimsenmeli, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı bir üst kimlik olarak düzenlenmelidir.

* Resmi dilde ilköğretim zorunluluğu saklı kalmak kaydıyla tüm etnik kökenli vatandaşlarımızın kendi, kültür, dil ve kimliklerini ifade özgürlüğü, kendi dillerinde özel eğitim ve öğretim hakkı tanınmalı, özel kitle iletişim araçlarından faydalanma olanakları sağlanmalıdır.

* Bölgede devlet ile vatandaş arasında kaybolan güven ortamı yeniden sağlanarak, vatandaş devleti ile bütünleşmelidir.

* Bölgede mevcut ekonomik geri kalmışlık ortadan kaldırılarak, Bölgenin ülke standartlarına ulaşması sağlanmalıdır. Ekonomik yatırımlara hızla başlanarak, bölgeler arasındaki farklılık ortadan kaldırılmalıdır.

* Bölgedeki eğitim kurumları ciddi bir şekilde yeniden yapılandırılmalı, eğitimde yaşanan ciddi sorunlar giderilerek, eğitimde eşitlik sağlanmalıdır.

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ YÖNETİM KURULU

DİP NOT

ULUSLARARASI MEDENİ VE SİYASİ HAKLAR PAKTI :

Bu pakt 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Pakta taraf ülke sayısı 1995 yılı itibarı ile 129'dur. Türkiye pakta henüz taraf olmamıştır.

ULUSAL YA DA ETNİK, DİNSEL VE DİLSEL AZINLIKLARA MENSUP KİŞİLERİN HAKLARI KONUSUNDA BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜNÜN BİLDİRİSİ :

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1 Aralık 1992 tarihinde ulusal yada etnik, dinsel ve dilsel azınlıklara mensup toplulukların ve bireylerin hakları konusunda aldığı karara dayanarak, bir bildiri yayınlanmıştır.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARI SÖZLEŞMESİ :

20 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi, çocukların dil, eğitim ve kültür haklarını düzenleyen 17, 29, 30. maddelerine çekince koyarak 9 Aralık 1994 tarihinde onaylamıştır. Türkiye'deki yürürlük tarihi 27 Ocak 1995 tarihidir.

EĞİTİM AYRIMCILĞINA DAİR UNESCO SÖZLEŞMESİ :

Farklı ulusal toplulukların kimlik, anadilde eğitim ve kültür haklarını konu alan bu sözleşme, azınlık hakları açısından uluslararası önemli belgelerden biridir. 1960 yılında hazırlanmış ve 1962 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeye taraf değildir.

UNESCO'NUN ULUSAL VE KÜLTÜREL KİMLİK HAKLARINA İLİŞKİN BİLDİRİLERİ :

UNESCO'nun ulusal ve kültürel kimlik hakları konusunda birbirini bütünleyen 3 ayrı bildirisi vardır.

AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ KONFERANSI (AGİK) BAĞLAMINDA KÜLTÜREL HAKLAR İÇİN YAPILAN ÇALIŞMALAR :

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı çalışmaları 1 Ağustos 1975 tarihinde, Helsinki Sonuç Belgesi'nin imzalanması ile sonuçlanmıştır.

Türkiye, AGİK/AGİT sözleşmelerine "ulusal azınlıklar" teriminin sadece Lozan Antlaşması ve bu antlaşmanın gönderme yaptığı dinsel azınlıklara işaret etmesi gerektiğinde ısrar eden bir çekince koymuştur.

PARİS ŞARTI :

Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı, 21 Kasım 1990 tarihinde taraf devletlerce imzalanmıştır. Türkiye'de henüz Resmi Gazete'de yayımlanıp yürürlüğe konmamıştır.

AVRUPA KONSEYİNİN ULUSAL AZINLIKLARIN KORUNMASI HAKKINDAKİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ :

Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan Sözleşme 1 Şubat 1995 tarihinde imzaya açılmış olup, Türkiye tarafından henüz imzalanmamıştır.

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ KÜTÜPHANESİ

ADR

ARA

Tel : 0.312.425 30 11 - 418 05 12 • Fax : 418 78 57

303

G

15

c

k

002